УДК 636.2.082:009:001

Апостол М. В.,
кандидат історичних наук, докторант, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека (Україна, Київ), apostolmv@online.ua

Вплив класиків зоотехнічної науки на становлення М. В. Зубця як вченого–селекціонера в галузі тваринництва

Автором висвітлено вплив відомих вітчизняних учених у галузі тваринництва М. Ф. Іванова, М. Д. Потьомкіна, М. А. Кравченка, Ф. Ф. Ейснера, П. Д. Пшеничного, М. М. Колесника, К. Б. Свєчина на становлення творчих пошуків доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка М. В. Зубця. Виділено основні періоди формування його наукового світогляду, пов'язані зі здобуттям фахової освіти та виробничою діяльністю, пріоритетні напрями досліджень. Обґрунтовано визначальний вплив ідей і фундаментальних наукових праць професора М. А. Кравченка на становлення М. В. Зубця як відомого вченого–селекціонера у галузі тваринництва. Дослідження ґрунтується на використанні комплексу загальнонаукових, структурно–функціональних та історичних методів.

Ключові слова: *тваринництво, селекція сільськогосподарських тварин, порода сільськогосподарських тварин, вища освіта, наукова школа.*

На сучасному етапі надається важливе значення розвитку тваринництва, яке історично є пріоритетною галуззю у структурі агропромислового комплексу України. Тваринництву належить вагома роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, наповненні вітчизняного та зарубіжного ринків продукцією високої якості, що відповідає фізіологічним нормам харчування. Перспективними напрямами розвитку тваринництва є зростання продуктивності тварин на основі інтенсифікації селекційно–племінної роботи, вдосконалення наукового забезпечення галузі, зміцнення кормової бази, запровадження ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції та ін.

У розроблення наукових основ селекції сільськогосподарських тварин зробив вагомий внесок академік НААН М. В. Зубець. Узагальненню напрямів його творчої діяльності, а також найбільш перспективних наукових розробок присвячено наукові праці М. Я. Єфіменка, М. В. Гладія та ін. [3; 2]. Однак до цього часу не виділено періоди та чинники його становлення як відомого вченого–селекціонера у галузі тваринництва. Дане завдання розглядалося як основне при проведенні нашого дослідження. Методологія дослідницького пошуку ґрунтувалася на використанні системно–історичного підходу.

Програма наукової діяльності М. В. Зубця формувалася під впливом класиків зоотехнічної науки М. Ф. Іванова, М. Д. Потьомкіна, М. А. Кравченка, Ф. Ф. Ейснера, П. Д. Пшеничного, М. М. Колесника, К. Б. Свєчина. Як перший етап становлення наукового світогляду вченого ми розглядали його навчання в Українській академії сільськогосподарських наук в 1956–1962 роках. Програма його подальших наукових пошуків сформувалася в 1962–1974 роках під час виробничої діяльності та підготовки дисертаційного дослідження, яке він захистив при Харківському зооветеринарному інституті.

Особливо помітний вплив на становлення М. В. Зубця як визнаного лідера–селекціонера в галузі тваринництва здійснили вчені Української академії сільськогосподарських наук, зокрема перший декан зоотехнічного факультету, завідувач кафедри розведення сільськогосподарських тварин, засновник авторитетної наукової школи, професор М. А. Кравченко (1909–1986). Основні напрями його наукових розробок: планування племінної справи; методи і методичні положення розведення за лініями; способи добору та підбору тварин на основі вивчення їхньої поєднуваності; ефективні прийоми поліпшення симентальської худоби. Найбільш істотним науковим здобутком ученого є розроблення теоретичних підходів до генеалогічного аналізу стад і порід тварин, теорії породотворення на основі складного відтворного схрещування, методологічних і організаційних основ становлення галузі м'ясного скотарства в Україні [6]. Враховуючи наукові традиції свого вчителя, М. В. Зубець розвинув теоретичні та методичні аспекти породотворення у скотарстві. Висунув гіпотезу генезису порід, на новий методологічний рівень поставив осмислення проблеми схрещування, гетерозису та інбредної депресії, проміжного типу успадкування, які він розглядав як основні форми реалізації спадковості й мінливості тварин. Це засвідчують наукові праці вченого: «Вчення про породу у скотарстві» (1987), «Теория скрещивания: методологический аспект научного синтеза» (1988) та ін.

Не менший вплив на становлення наукових пріоритетів М. В. Зубця здійснив завідувач кафедри годівлі сільськогосподарських тварин і технології кормів, професор П. Д. Пшеничний (1903–1985). Здобутком ученого є оригінальні принципи та методи спрямованого виховання і стимуляції розвитку функції живлення й обміну речовин у молодняку, способи підвищення коефіцієнта корисної дії корму, основи вікової мінливості видових і господарськи корисних ознак у тварин під впливом різного рівня годівлі та формування продуктивності сільськогосподарських тварин в онтогенезі. П. Д. Пшеничний надавав важливого значення розробленню теоретичних засад формування м'ясної та молочної продуктивності великої рогатої худоби в ембріональний і постембріональний періоди розвитку [1]. М. В. Зубець у свою чергу встановив особливості онтогенезу у зв'язку з віком, умовами утримання й годівлі тварин, запропонував підходи до формування їх продуктивності, поліпшення якості тваринницької продукції та запровадження технологічних прийомів, що забезпечують стабільність розвитку галузі, включаючи екстремальні ситуації.

Організував підготовку серії зоотехнічних правил вирощування ремонтного молодняку за специфічних умов вітчизняних ферм. Зазначеним питанням присвячені його праці: «Выращивание ремонтного молодняка» (1988), «Теоретичні основи формування м'ясної продуктивності великої рогатої худоби в онтогенезі і обґрунтування породних технологій інтенсивного виробництва яловичини в Україні» (2006) та ін.

Завідувач кафедри тваринництва Української академії сільськогосподарських наук, визнаний фахівець у галузі вдосконалення генетичних методів розведення сільськогосподарських тварин, професор М. М. Колесник дослідив походження, еволюцію і еколого–географічну диференціацію свійських тварин Азії. Вивчив генетику живої маси великої рогатої худоби та її успадкування, закономірності та можливості прогнозування росту тварин, племінну справу, розробив методику дослідження постнатальної онтогенетики молочної худоби. Запропонував експрес–методи рангової оцінки тварин, способи прогнозування молочної та м'ясної продуктивності. Обґрунтував ефективність застосування показників природної імунологічної реактивності для поліпшення продуктивності, дослідив генетичний поліморфізм у зв'язку з формуванням біологічних ознак тварин [5]. М. В. Зубець також присвятив низку наукових праць проблемам прогнозування продуктивності тварин, оцінці їх племінних якостей. Це його статті: «Продуктивность мясного скота, разводимого на Украине» (1992), «Оцінка генетичного потенціалу плідника» (1993) та ін.

Упродовж 1958–1960 років деканом зоотехнічного факультету був професор кафедри годівлі сільськогосподарських тварин К. Б. Свєчин (1907–1986). З 1960 р. завідував дослідною станцією м'ясного скотарства «Ворзель», ініціював створення першого племзаводу м'ясної породи абердин–ангус в Україні. Наукова діяльність вченого пов'язана з вивченням закономірностей росту й розвитку порід і породних поєднань за умов прямих і реципрокних схрещувань. Як відомо, в подальшому М. В. Зубець та О. Г. Тимченко на дослідній станції м'ясного скотарства «Ворзель» провели серію реципрокних схрещувань абердин–ангусів із чорно–рябою, білоголовою українською та симентальською породами, встановили вплив обох статей на розвиток потомства. Отримані результати покладено в основу створення знам'янського м'ясного типу. Даній проблемі присвячено блок наукових статей ученого: «Знам'янський тип м'ясної худоби» (1983), «М'ясна порода великої рогатої худоби» (1991) та ін.

Варто зазначити, що становлення творчих пріоритетів М. В. Зубця відбувалося під впливом наукової творчості академіка М. Ф. Іванова. Учений розробив основоположні питання теорії і методології розведення тварин, а саме наукову методику виведення порід; класифікацію тварин, доповнену міцним типом конституції; селекцію на створення бажаного типу; метод збалансованої годівлі; методику обстеження тваринництва; основи бонітування худоби тощо. Він є автором української степової білої породи свиней і асканійської тонкорунної породи овець, овець типу кориделей, гірського мериноса та багатоплідної каракульської [4]. М. В. Зубець спільно з іншими вченими, продовжуючи наукові ідеї і традиції М. Ф. Іванова, розробив сучасну методику породотворення, що включає низку оригінальних підходів щодо оцінки племінної цінності тварин, породного структурування. У цьому плані особливо цінними є його наукові праці: «Рекомендации по формированию генеалогической структуры красно–пестрой молочной породы крупного рогатого скота» (1992), «Основні концептуальні засади новітньої вітчизняної теорії породоутворення» (2002) та ін.

Значний інтерес у вченого викликала наукова творчість академіка ВАСГНІЛ М. Д. Потьомкіна, з іменем якого пов'язані становлення і розвиток племінної справи в тваринництві. Учений розробив основи вдосконалення малопродуктивної худоби, розведення за лініями, оцінки внутрішньопородних типів. Розвинув теорію оцінки тварин за екстер'єром і конституцією, що ґрунтувалася на законі співвідносного розвитку та біологічного взаємозв'язку форми і функції. Окреслив програму вдосконалення симентальської породи на основі експедиційного обстеження, перспективного планування, систематичного проведення виставок, породного районування тощо [7]. М. В. Зубець також був одним із учених, хто опікувався збереженням симентальської породи, розробив оригінальну методику створення жирномолочного стада, апробовану у провідному племінному заводі «Тростянець» Чернігівської області. В її основу покладав виведення маточних родин зі стійкою і високою жирномолочністю протягом усіх лактацій.

М. В. Зубець у його наукових працях асимілював конструктивні підходи члена–кореспондента Ф. Ф. Ейснера щодо розвитку генетичних основ селекції; теорії породи та формування її генеалогії; значення конституції та екстер'єру тварин для селекції; основ вирощування, оцінки та раціонального використання плідників; методів великомасштабної селекції; системи розведення за лініями; проблем інбридингу, гетерозису, онтогенезу, акліматизації та збереження генофонду тварин; основ бонітування; моделювання селекційного процесу; перспективного планування племінної справи тощо [9].

М. В. Зубець сформулював нові теоретичні й методологічні підходи щодо організації селекційного процесу з урахуванням практичного використання генетичних закономірностей і трансплантації ембріонів. Його розробки зі збереження вітчизняного генофонду тварин є дієвою відповіддю міжнародному співтовариству на заклик ФАО про необхідність якнайшвидшої розробки і початку реалізації «Глобального плану дій щодо підтримання та розвитку генетичних ресурсів тваринництва» в Україні. Завдяки його зусиллям вітчизняні вчені одні з перших розробили, прийняли на урядовому рівні державну програму підтримки біорізноманіття. Питанням збереження генофонду тварин присвячені наукові праці М. В. Зубця: «Генетическая компонента биоразнообразия крупного рогатого скота» (2005), «Методологічні аспекти збереження генофонду сільськогосподарських тварин» (2007) та ін.

Таким чином, становлення наукового світогляду М. В. Зубця охоплює періоди: здобуття фахової освіти в Українській академії сільськогосподарських наук (1957–1962); виробничу діяльність, підготовку та захист дисертаційного дослідження (1962–1974). Доведено вирішальний вплив професора М. А. Кравченка на становлення М. В. Зубця як визнаного вченого–селекціонера в тваринництві. Формування програми його творчих пошуків відбувалося під впливом фундаментальних наукових праць М. Ф. Іванова, М. Д. Потьомкіна, Ф. Ф. Ейснера, П. Д. Пшеничного, М. М. Колесника, К. Б. Свєчина та ін.

Учений розвинув такі їх наукові напрями: 1) розроблення теорії і методології породотворення, системи лінійного розведення; 2) пошук ефективних методів оцінки племінної цінності тварин; 3) збереження та раціональне використання вітчизняного генофонду тварин та ін.

На перспективу необхідно вивчити ефективність застосування окремих наукових розробок академіка М. В. Зубця на сучасному етапі розвитку тваринництва.

Список використаних джерел

1. Березюк І. М. Пшеничний Павло Дмитрович / І. М. Березюк // Вчені у галузі тваринництва / УААН; наук. ред. Г. О. Богданова, В. П. Бурката. – К., 1999. – С.284–287. – (Серія «Українські вчені–аграрії XX ст.»; кн. 2).
2. Гладій М. В. Академік М. В. Зубець – талановитий учений, організатор, політичний і громадський діяч / М. В. Гладій // Розведення і генетика тварин: міжвід. тем. наук. зб. / НААН, ІРГТ. – К., 2015. – Вип.49. – С.6–13.
3. Єфіменко М. Я. Зубець Михайло Васильович / М. Я. Єфіменко // Вчені–селекціонери у тваринництві / УААН; наук. ред. М. В. Зубець, В. П. Буркат. – К.: Аграрна наука, 1997. – С.59–62. – («Українські вчені–аграрії XX ст.»; кн. 1).
4. Иванов М. Ф. Полное собрание сочинений: в 7–ми т. / М. Ф. Иванов. – М., 1964. – Т.4. – 779 с.
5. Колесник Н. Н. Основы племенного дела в животноводстве / Н. Н. Колесник. – К.: Сельхозгиз, 1956. – 191 с.
6. Кравченко М. А. Теоретичні основи розведення тварин по лініях // М. А. Кравченко // Тваринництво України. – 1969. – №11. – С.17–19.
7. Потемкин Н. Д. Из истории улучшения русского скотоводства / Н. Д. Потемкин // Избранные сочинения. – М.: Колос, 1971. – 311 с.
8. Творчий спадок професора К. Б. Свєчина і шляхи його розвитку / О. М. Маменко, Й. З. Сірацький, Б. М. Гопка та ін. // Проблеми індивідуального розвитку сільськогосподарських тварин: зб. наук. пр. – К., 1997. – С.13–17.
9. Эйснер Ф. Ф. Теория и практика племенного дела в скотоводстве / Ф. Ф. Эйснер. – К.: Урожай, 1981. – 189 с.

References

1. Berezyuk I. M. Pshenychnyy Pavlo Dmytrovych / I. M. Berezyuk // Vcheni u haluzi tvarynnytstva / UAAN; nauk. red. H. O. Bohdanova, V. P. Burkata. – K., 1999. – S.284–287. – (Seriya «Ukrayins'ki vcheni–ahrariyi XX st.»; kn. 2).
2. Hladiy M. V. Akademik M. V. Zubets' – talanovytyy uchenyy, orhanizator, politychnyy i hromads'kyy diyach / M. V. Hladiy // Rozvedennya i henetyka tvaryn: mizhvid. tem. nauk. zb. / NAAN, IRHT. – K., 2015. – Vyp.49. – S.6–13.
3. Yefimenko M. Ya. Zubets' Mykhaylo Vasyl'ovych / M. Ya. Yefimenko // Vcheni–selektsionery u tvarynnytstvi / UAAN; nauk. red. M. V. Zubets', V. P. Burkat. – K.: Ahrarna nauka, 1997. – S.59–62. – («Ukrayins'ki vcheni–ahrariyi XX st.»; kn. 1).
4. Ivanov M. F. Polnoe sobranie sochinenij: v 7–mi t. / M. F. Ivanov. – M.: Kolos, 1964. – T.4. – 779 s.
5. Kolesnik N. N. Osnovy plemennogo dela v zhivotnovodstve / N. N. Kolesnik. – K.: Sel'hozgiz, 1956. – 191 s.
6. Kravchenko M. A. Teoretychni osnovy rozvedennya tvaryn po liniyakh // M. A. Kravchenko // Tvarynnytstvo Ukrayiny. – 1969. – №11. – S.17–19.
7. Potemkin N. D. Iz istorii uluchshenija russkogo skotovodstva / N. D. Potemkin // Izbrannye sochinenija. – M.: Kolos, 1971. – 311 s.
8. Tvorchyy spadok profesora K. B. Svyechyna i shlyakhy yoho rozvytku / O. M. Mamenko, Y. Z. Sirats'kyy, B. M. Hopka ta in. // Problemy indyvidual'noho rozvytku sil's'kohospodars'kykh tvaryn: zb. nauk. pr. – K., 1997. – S.13–17.
9. Jejsner F. F. Teorija i praktika plemennogo dela v skotovodstve / F. F. Jejsner– K.: Urozhaj, 1981. – 189 s.

Apostol M. V., *candidate of historical sciences, doctoral student, National Scientific Agricultural Library (Ukraine, Kyiv), apostolmv@online.ua*

The impact of the classics of animal science on the forming of M. V. Zubets as a scientist–breeder in livestock industry

The author has highlighted the impact of prominent scientists in the livestock industry M. F. Ivanov, N. D. Potemkin, N. A. Kravchenko, F. F. Eisner, P. D. Pshenichnyi, M. M. Kolesnik, K. V. Svechin on the development of creative searches of the doctor of agricultural sciences, professor, academician M. V. Zubets. The main periods of formation of scientific outlook of the scientist, associated with special education and production activity, the priority areas of his researches were allocated. The decisive influence on the forming M. V. Zubets as a well–known scientist–breeder in livestock industry of ideas and fundamental scientific work of Professor N. A. Kravchenko was justified. The study is based on the using of complex of the general scientific, structural and functional, historical methods.

Keywords: *animal husbandry, breeding of farm animals, the breed of farm animals, higher education, scientific school.*

Апостол М. В., *кандидат исторических наук, докторант, Национальная научная сельскохозяйственная библиотека (Украина, Киев), apostolmv@online.ua*

Влияние классиков зоотехнической науки на становление М. В. Зубца как ученого–селекционера в отрасли животноводства

Автором освещено влияние известных отечественных ученых в отрасли животноводства М. Ф. Иванова, Н. Д. Потемкина, Н. А. Кравченко, Ф. Ф. Эйснера, П. Д. Пшеничного, М. М. Колесника, К. Б. Свечина на становление творческих поисков доктора сельскохозяйственных наук, профессора, академика М. В. Зубца. Выделены основные периоды формирования его научного мировоззрения, связанные с получением специального образования и производственной деятельностью, приоритетные направления его исследований. Обосновано определяющее влияние идей и фундаментальных научных работ профессора Н. А. Кравченко на становление М. В. Зубца как известного ученого–селекционера в отрасли животноводства. Исследование основывается на использовании комплекса общенаучных, структурно–функциональных и исторических методов.

Ключевые слова: *животноводство, селекция сельскохозяйственных животных, порода сельскохозяйственных животных, высшее образование, научная школа.*